

LUTHERDOM OCH POLITIK

Av kontraktsprosten, teol. d:r ERIK PETZÄLL

I KORRESPONDENSER från Tyskland framhålles såsom en betydelsefull och hittills ganska okänd företeelse inom tyskt samhällsliv en växande politisk aktivitet inom den evangeliska kyrkan. Det synes vara av allmänt intresse att dröja något vid orsakerna till den politiska passivitet, som onekligen tidigare framträtt inom lutherdomen, och samtidigt söka påvisa det från luthersk synpunkt ohållbara i en sådan mentalitet. Den har sina givna historiska orsaker, men rent principiellt sett har den ingen förankring i reformationens tankevärld.

För Luther var evangeliet och kyrkan, dvs. det andliga »regementet», Guds opus proprium, hans »egentligaste» verk, vilket oförkränkt av varje statsmakt måste få söka sig de vägar och arbetsformer, som Guds ord och ande utvisade, medan statsmakten vid sidan om värnandet av detta verk hade sina bestämda åligganden, främst vården om rättsordningen och medborgarnas allmänna trygghet. Det världsliga regementet var emellertid ock av Gud, ehuru ett hans opus alienum, ett Guds »främmande» verk. Detta senare var grundat i Guds *skapelseordning*, som tarvade maktens arm för att upprätthållas, och i detta sammanhang kan Luther tala om jus naturale, vilken går tillbaka på Guds för alla människor, stånd och folk i och med skapelsen givna ovillkorliga rättsordning, främst tolkad i dekalogen. Det andliga regementet åter, *nådesordningen*, avser den personliga frälsningen och kan ej genom »yttre» makt bevaras.

Det är uppenbart, att Luther här och principiellt mycket klart velat åtskilja lag och evangelium enligt evangeliets ord om Gud och kejsaren, vilket den romerska medeltidskyrkan icke förstått eller velat. Rom ville utan tvivel tjäna själarna och folken, men det skulle ske genom att härska över dem. Lag och evangelium hade sammanblandats.

Om det djupast personliga i människan, samvetet, har en dubbel relation, till Gud och till nästan, så är väl en bestämd gräns-

draging icke möjlig, men det är likväl tydligt, att gudsförhållandet har religiös, människorelationen etisk karaktär. Vår ställning till Gud har arten av behov och beroende och refererar närmast till evangelium, medan ställningen till nästan sätter krav och plikter och närmast hänför sig till lagens sfär. Den romerska kyrkan drog emellertid vardagslivet bort från jorden, medan det religiösa livet gjordes till lag och tvingades in i bestämda former. Vardagslivets tjänst och gärning, plikten mot nästan och samhället — för *alla* lika — blev såsom i judendomen en religiös storhet i sig. Vi behöva blott erinra oss berättelsen om den barmhärtige samariten, vars gärning på intet sätt hänföres till tron.

Med hela denna judisk-romerska gärningslära gjorde reformationen rent hus. Lutherdomen är samvetets revolt mot en kyrka, som kommit att förtrycka själarna i stället för att frigöra dem. Gud blir nu i samvetet en ständigt skapande realitet, omedelbart närvarande i människans medvetande genom sitt klara ord, som skiljer mellan lag och evangelium och ger bäggedera deras rätta belysning. Han blir genom nåden drivkraften och medelpunkten i människans liv och frigör henne från allt självtillämpat och konstlat lagväsen till oreflektad tjänst, där människan behövs och där det finns något i världen att rätta till och uträtta. Men det är tillika fråga om gärningar, som *åligger* människan antingen hon vill dem eller inte, och hon kan följaktligen aldrig lysa med dem. Plikten finns där oberoende av den personliga frälsningen, men denna kan icke tillägnas utan en allt intensivare aktivitet utåt mot medmänniskor och samhälle.

Detta är lutherdom, men när läran om de två regementena skulle omsättas i de yttre företeelsernas kärva orsakssammanhang kom reformationen, ja Luther själv, i många stycken till korta. Reformatorerna och deras epigoner mäktade ej lösa samhällets och statens problem utifrån de givna principerna. Den andliga frihet, som förkunnades och som verkat revolutionerande genom sekler, motsvarades ej av politisk eller medborgerlig frihet. Tvärtom gav reformationen en ökad tyngd åt det världsliga överhetssamhället. Och det är ju ett faktum, att kyrkan kom att anlita statens arm även i sin egentligaste gärning, själavårdens. Att med räfst- och rättarting i rent religiösa mål åberopa yttre makt var att förvandla evangelium till lag även i juridiskt sammanhang, dock icke okänt från inkvissionens dagar.

Säkerligen låg orsaken till reformationens misslyckande på det allmänt medborgerliga planet däri, att de olika landskyrkorna

saknade en samlande auktoritet, sedan påvemakten försvunnit. Femtonhundratalets kyrkomöten i vårt land vittna ju ej minst om Vasa-konungarnas anspråk och episcopatets famlande, sedan den kanoniska rätten satts ur spel.

Men hos oss gick det aldrig så illa som i Tyskland. Kyrkan i vårt land kunde dock hävda sig såväl mot Sigismund som mot Johan III och Karl IX. Verklig kyrklig dekadans kan man däremot finna i Tyskland, när det på sina håll gick därhän, att furstens tro skulle bestämma hela folkets, enligt regeln cuius regio eius religio.

Kanske finna vi här den djupaste grunden till den andliga och politiska ofriheten i tysk mentalitet. Och denna discriminering av det individuella tänkandet har under seklernas lopp förstärkts. I de tyska småstaterna vårdade sig fursten på alla sätt om sina undersåtar. Kulturlivet sattes högt, men självständigt politiskt tänkande hindrades ej blott av den snäva geografiska horisonten utan framför allt av det inrikespolitiska systemet. Möjligt är också, att rent slaviska befolkningsinslag i Tysklands östliga delar, såsom i Preussen, förstärkte den politiska passiviteten. Slaverna ha ju alltid kännetecknats av benägenheten till okritisk underkastelse för de makthavande.

Men har nu en politisk aktivitet vaknat inom Tysklands evangeliska kristenhet, så ligger detta i själva verket helt i linje med den lutherska kallelsetanken. Och jämväl i vårt land, där vi måhända ägt förutsättningar att fatta och tillägna oss denna tanke bättre än i reformationens hemland, eftersom folkfriheten hos oss är en genom sekler nedärvd självklar besittning, här i landet ha vi all anledning att på nytt besinna det reformatoriska arvet, som ingalunda är uttömt. Icke minst gäller detta i en tid som denna, då partidiktatur i förening med en ensidigt materialistiskt uppfattad antropologi allvarligt hotar nedärvda andliga och samhällseliga värden. Medborgarsamhället skjutes alltmer åt sidan av det opersonliga välfärdskollektivet.

Det är så långt ifrån, att politiken är »a dirty job», att den tvärtom är en bjudande förpliktelse för varje medborgare. Franska revolutionen har lärt oss detta, ty med alla sina förvillelser har den dock på det politiska planet förverkligat reformationens principer.

En sekulariserad syn på samhällsfrågorna har i stor utsträckning snedvridit allt vad politik heter. Men politik är ej eller borde inte vara enbart strävan för vissa mer eller mindre efemära eko-

nomiska fördelar av olika intressegrupper utan framför allt en strävan för alla medborgares fostran till självständigt tänkande och ansvar. Det ständiga talet om högre levnadsstandard måste väcka leda hos den, som fattar högre levnadsstandard icke som en materiell utan som en andlig besittning, rikare personlighetskultur, större hänsyn till medmänniskor, djupare medvetande om arbetets ära, lyckligare och gedignare hemliv. Att i statens strävan se något mindre än detta vore i själva verket ett underkännande av all samhällsutveckling.

Vad Luther avser med de två regementena är, att det världsliga skall stödja kyrkan i hennes själavårdande gärning, vilken dock allenast av Gud själv dirigeras, och att samvetsallvar skall fylla den statliga verksamheten på samhällslivets alla områden. Detta hör till skapelseordningen, till statens sfär, och därför är det en *contradictio in adjecto*, när lagarna »humaniseras» därhän, att självsvåldet får breda ut sig, när nya skol- och socialvårdsformer skapas utan bärande personligt innehåll, ja, stundom utan övervägd målsättning. Det nuvarande jäktet och den ständiga ovissheten i det ekonomiska och politiska livet vittnar mindre om de styrandes goda vilja än om deras principiöshet.

Vid belysningen av lutherdomens förhållande till politiken måste här till sist en sak påpekas, som verkat ytterligt hämmande för kristligt orienterade människors politiska aktivitet. I trosåskådningsfrågor har frälsningen alltför ofta fattats såsom snävt individuell egendom utan förpliktande relation till andra. Den enskilda själens bärgning för tid och evighet har därför mången gång fått en rent egocentrisk karaktär. Detta betyder ej, att troende människor saknat nitälskan för andras själar, men mycket ofta har denna mera ägt en religiöst propagandistisk anstrykning än social medkänsla över huvud. För detta har socialdemokratien varit känslig.

Detta har emellertid intet som helst med lutherdom att skaffa. Snarast är det fråga om ett visst slags pietism. Den lutherska nådesordningen innesluter nämligen på en gång samvetets suveräna frid i Gud och intensiv tjänst i samhället enligt Luthers ord i »En kristen människas frihet»: i tron oberoende av alla människor, i kärleken envars undergivne dräng.